

МОВА РЕЛІГІЇ ЯК ВИЯВ ПОВСЯКДЕННОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВІРУЮЧИХ

Ю.Г. Борейко, доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Мова релігії - це висловлювання, що використовуються в рамках релігійної поведінки, в яких індивіди виражають віру в існування надприродного, зв'язок з *sacrum* - постаттю Бога. Мова релігії служить засобом комунікації як між людьми, так і з Богом, як онтологічно іншою й вищою силою. До текстів релігійної мови належать Біблія, молитви, висловлювання, що функціонують в межах діяльності Церкви - доктрини, моральні засади тощо. Мова релігії - це матеріальна оболонка релігійного мислення, безпосередня дійсність релігійної думки в її знаково-символічному втіленні - у формах усних та письмових сакральних текстів, а також мовних дій з ними. Осмислити можна лише ті релігійні предмети процеси та явища, які вже зафіксовані мовою релігії. Релігійні терміни переважно позначають чотири групи цінностей: а) абсолютну цінність (Бог), б) цінності граничних цілей (Царство Боже, безсмертя душі, рай); в) земні засоби досягнення цих цілей (релігія, церква, віра, культ); г) цінності повсякденного життя, сакралізовані релігією [4].

В наш час мову релігії можна розглядати як функціональний стиль, пов'язаний з релігійною сферою життя. В рамках вірувань людина переступає онтологічну межу, встановлюючи контакт з Богом, створює спеціальний ситуаційний контекст умов, що визначають поведінку. Тому, хоч в багатьох текстах виражається той же намір комунікації, що і в світському житті (прохання, подяка тощо), спосіб їх формулювання регулюють інші мовні зразки. Участь у релігійних обрядах «сакралізує» висловлювання та його формальні риси. Канонізований спосіб мовлення визначає вибір мовних засобів і технік створення текстів. Властивість, яка радикально відрізняє мову релігії від світської - об'єкт мовлення, адже мова релігії говорить про надприродне, необ'єктивне, не для всіх реальне, про те, що неможливо досягнути емпірично. Завданням мови релігії є наближення світу Бога, про якого можна говорити лише за допомогою символів, порівнянь, метафор, парадоксів. В молитовних текстах високий стиль, як складова етикету, виражається переважно в актах ввічливості - привітання, подяки, вибачення, формулювання прохання. Вияви пошани, поваги або покори Богові складають перший з принципів формування звертання до Нього.

Релігійні тексти використовують переважно нейтральну лексику. Існує також певна група слів, пов'язаних культурно й історично з вірою та релігійними обрядами, наприклад, бібліїзми та теологічні терміни. Релігійні тексти вирізняються особливою ритуалізацією. Віруючі використовують готові, сталі літургійні формули, затверджені Церквою - певну будову тексту, ритмічне повторення його частин, анафору, емоційне або споглядальне забарвлення тексту, що робить його співучим та статичним, мнемонічну техніку, яка полегшує запам'ятовування текстів. Учасник повсякденної комунікації перебуває під впливом двох факторів: ефекту асиміляції та контрастного ефекту. Йдеться про тенденції слухача - реципієнта сприймати висловлювання комунікатора так близько до власної позиції, коли комунікатору спочатку приписується позитивна або негативна оцінка. Як наслідок, слухач погоджується або не погоджується з промовцем під впливом початкової і неусвідомлюваної установки. При цьому слухач не може вчинити по-іншому, адже в повсякденній мові правила вживання слова не строго прописані. Натомість такий припис вимагав би точного значення слова, яке саме є продуктом його вживання [3].

Традиційно властивим для релігійного тексту вважається вишукана метафорика, епітети тощо. Ритуал вимагає уникнення в контактах з *sacrum* поділу між сакральною та розмовною мовами. У мові релігії розрізняють вірувальні констативи, що мають когнітивний характер і некогнітивні висловлювання, зокрема, релігійні перформативи, які не описують щось існуюче і не є істинними або помилковими, а містять творчий намір щось створити, висловлюють прохання, емоцію або волю. Вони можуть мати магічні форми молитви, клятви, прокляття, присяги, замовляння, славослів'я. Таким чином, мова релігії не лише інформує про передбачувані зв'язки людини з абсолютною реальністю, а й насичена творчим, емоційним та вольовим потенціалом віруючих [4].

Релігія своєрідно задовільняє нерелігійні потреби індивідів, зокрема, потреби в спілкуванні, моральній підтримці, соціальній активності, на думку Д. М. Угриновича, реалізуються в релігійній громаді [6, 112]. Релігійна громада здійснює повсякденний вплив на своїх членів, в тому числі й шляхом задоволення потреби в спілкуванні. Так, людина частіше відвідує церкву, якщо має підтримку з боку тих, з ким постійно спілкуються. Якщо вона не отримує підтримки або вона зменшується, може виникнути конфліктна ситуація: людина, яка відвідує церкву, переживає почуття самотності, ізоляції. Соціальне значення в такий спосіб організованого релігійного життя полягає в підтримці

спілкування і взаємодії в мікросвіті, який забезпечує певний рівень спільності поглядів та згуртованості [2]. Проте, якщо в громаді увага концентрується лише на проведенні культово-обрядових заходів, її керівник перестає бути відкритим для віруючих, ізолюється від виконання пастирських і проповідницьких обов'язків, то значна частина парафіян залишається елементарно необізнаною з головними концептами віровчення, не знає текстів Святого Письма, не розуміє сакрального змісту літургійних дій, не усвідомлює моральних настанов релігії. В цьому випадку інститут професійних служителів неспроможний забезпечити задоволення світоглядних та духовних запитів релігійного індивіда, що реалізуються завдяки спілкуванню [1, 549].

Розмовна функція буденної мови завжди полягає в застосуванні мови з присутнім співрозмовником, тобто в живому комунікативному дискурсі. Невід'ємною ознакою буденної мови є ситуаційність - вживання в певній ситуації. Виникаючи в контексті певної ситуації, мова набуває самостійності й зберігає структуру навіть після зникнення цих ситуацій з життя. Мова має бути зрозумілою як специфічний зріз історії суспільства й культури. Не існує «індивідуальної» розмовної мови, оскільки вона має груповий характер. Особливо важливого значення набувають такі фактори як група-носії мови, ставлення індивіда до групи, ставлення групи до інших угруповань, динаміка всередині групи [3].

У цьому контексті цікавими є спостереження комунікативної структури прицерковного середовища, в якому А Тарабукіна виокремлює три ієрархічні шаблі: найнижчий - «неофіти», люди, які нещодавно ввійшли в структуру, основне коло - власне «церковні люди», еліта - чернецтво і старецтво. Сучасна прицерковна субкультура характеризується містичним світоглядом своїх членів, побутом, що підлягає церковному розпорядку, певними мовними й жестовими стереотипами. На думку автора, буденна свідомість сприймає чужу субкультуру насамперед за зовнішнім виглядом і манерою поведінки, що є знаками приналежності до спільноти. «Церковних» жінок відрізняють хустки, довгі однакового вільного покрою спідниці, закритий одяг. Чоловіків - бороди, часто - довге, зав'язане позаду волосся. Одяг «церковних людей» ніби прагне продемонструвати їх приналежність до минулого, звичайно, міфологічного, коли люди були ближчими до Бога, жінки не знали «чоловічого одягу». Виокремлює «церковних людей» тиха, підкреслено скромна мова, багата церковною лексикою, формулами самоприниження. Очі мають бути обов'язково

опущеними «долі». За цими ознакам не лише сторонні безпомилково впізнають «церковну людину», а й самі члени спільноти - один одного [5].

Однією з властивостей мови релігії є оцінювання, поєднання віри з визнанням позитивних і негативних цінностей, усвідомленням певної моральної позиції. Оцінювання пов'язане з апофеозом святих, Бога, як джерела всіх цінностей, досконалим носієм яких він є. Мова релігії є контекстом, в якому лексеми загальнонародної мови набувають найвищого аксіологічного значення. Своєрідність фольклору «церковних людей» значною мірою пов'язана з «книжним» характером культури прицерковного середовища. «Церковні люди» добре знають православну літературу, чимало з них володіють церковно-слов'янською мовою. Фольклорні тексти, що існують у прицерковній субкультурі, як правило, структуруються за книжними зразками. Функціонування фольклорних текстів залежить від комунікативної ситуації (форми спілкування) їх відтворення, що визначає структуру жанрового утворення. Так, для «духовної бесіди» - комунікативної ситуації з жорстким етикетом - актуальними є естетично оформлені жанри. Більшість текстів бесіди мають тривале життя в традиції та широку сферу розповсюдження. Спільна молитва, як спілкування з «горішнім» світом, реалізується в ритуалізованих фольклорних формах (духовні вірші, молитви, акафісти). Для ситуативного спілкування використовуються неструктуровані жанрові утворення [5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічне релігієзнавство. Підручник / За науковою редакцією професора А. Колодного. - К.: Світ Знань, 2000. - 862 с.
2. Гараджа В. И. Религиоведение: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений и преподавателей ср. шк. - 2-е изд., доп. - М.: Аспект-Пресс, 1995 [Электронный ресурс] // nauka-i-religia.narod.ru: [сайт] / В. И. Гараджа. - Режим доступа: <http://nauka-i-religia.narod.ru/knigi/garadga.html>. - Название с экрана.
3. Касавин И. Т., Щавелев С. П. Анализ повседневности [Электронный ресурс] // journal.iph.ras.ru: [сайт] / И.Т. Касавин, С.П. Щавелев. - Режим доступа: <http://journal.iph.ras.ru/alltag.doc>. - Название с экрана.
4. Пивоваров Д. В. О языке религии. Произойдет ли в наступившем тысячелетии лингво-компьютерный синтез? [Электронный ресурс] // portal-credo.ru: [сайт] / Д. В. Пивоваров. - Режим доступа: www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1790. - Название с экрана.
5. Тарабукина А. В. Фольклор и культура прицерковного круга. Дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.09 - Фольклористика [Электронный ресурс] / Тарабукина Арина Валерьевна; Институт русской литературы (Пушкинский Дом). - СПб., 2000. - Режим доступа: ruthenia.ru>... Tarabukina/arina_tarabukina.html. - Название с экрана.
6. Угринович Д. М. Психология религии / Д. М. Угринович. - М.: Политиздат, 1986. - 352 с.

Екзистенційні та комунікативні питання управління: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 23-25 січня 2014 р. - Суми: Сумський державний університет, 2014. - Ч.1. – С. 95-99.